

والدین یادگیرنده

نگاهی بر ارتباط خانواده، مدرسه و محیط‌های متنوع یادگیری

دکتر لیلا سلیقه‌دار، کارشناس حوزهٔ تعلیم و تربیت

در سند برنامهٔ درسی ملی، اشاره به محیط یادگیری به صورت مجزا، نشان از اهمیت این محیط در آموزش دارد. در این سند، محیط یادگیری به گونه‌ای ترسیم شده است که در آن «بهره‌گیری از ظرفیت‌های نظام هستی، محیطی امن، منعطف، پویا، برانگیزاننده و غنی را برای پاسخ‌گویی به نیازها، علاقه‌ها و ویژگی‌های دانش‌آموزان تدارک می‌بیند.» در بخش دیگری از سند آمده است: «خانواده از محیط‌های مهم و اثربخش تربیت و یادگیری به‌شمار می‌آید که در تعامل مستمر و مؤثر با مدرسه است.» با این نگاه، آیا خانواده می‌تواند صرفاً با بهره‌مندی از برخی محیط‌های یادگیری سنتی و محدود، به دریافت خدمات کیفی و توانمندی بیشتر بسنده کند و به تعامل سازنده با مدرسه برسد؟ بدیهی است، اعمال برخی تغییرات و نگاه دوباره به موضوع اساسی آموزش خانواده، زمینه‌ساز تعاملی جدی و کارا میان والدین و مدرسه است.

ضرورت فراگیری

هجوم بی‌امان اطلاعات از طریق شبکه‌های گوناگون و فضای مجازی در اختیار خانواده، باعث شده است دیگر جلسات سنتی آموزش خانواده جذابیت و کاربرد نداشته باشد. در این میان، تنها راه ایجاد جذابیت، توسل جستن به شیوه‌های نوینی است که در کنار تنوع آن‌ها، فرصت‌های بیشتری برای به‌کارگیری توانایی والدین و تمایل آنان برای یادگیری فراهم می‌شود.

این موضوع علاوه بر شیوه‌های برگزاری جلسات آموزشی، با دیگر فعالیت‌های آموزشی، مانند فرصت‌های مرتبط با مسابقات، رخدادهای جمعی، اردو و بازدید و موارد دیگری از این دست نیز در ارتباط است. به این ترتیب، محیط یادگیری می‌تواند به وسعت جامعه و محیط اطراف مدرسه باشد. بدیهی است، چنین بهره‌گیری از محیط‌های متنوع و متفاوت در آموزش والدین، به دیدگاه مدرسه به‌مثابهٔ سازمان یادگیرنده و نیز حرفه‌مندی مدیر و تیم همراه او وابسته است تا بتوانند به درستی محیط‌های یادگیری مؤثر را شناسایی و از آن استفاده کنند.

تجربهٔ ناکام

تلفن زنگ می‌خورد. صدای آشنای مدیر مدرسه‌ای است که از قبل می‌شناسم. می‌گوید: «والدین مثل گذشته‌های دور از جلسات آموزش خانواده استقبال نمی‌کنند! به همین دلیل به این فکر افتاده است که سخنران را تغییر دهد تا شاید توجه والدین بیشتر شود.» از او می‌پرسم آیا به اهمیت و تأثیرگذاری آموزش خانواده و توانمندسازی آن‌ها اعتقاد دارد؟ و آیا تصور نمی‌کند علاوه بر تغییر سخنران، بهتر است نوع برگزاری جلسات را هم تغییر دهد؟ پاسخ می‌دهد: «صددرصد معتقدم، اما چاره‌ای جز برگزاری روال جلسات آموزش خانواده ندارم و ناچارم به بخش‌نامه‌ها پاسخ دهم.» و خلاصه با بیان کلی از ناممکن‌هایی که در خیال خود ساخته و پرداخته بود، اصرار بر تکرار تجربهٔ شکست‌خوردهٔ قبلی داشت. تلفن را که قطع کردم، به این می‌اندیشیدم که آیا این اعتقاد به اثرگذاری واقعی است؟!

هدف چیست؟

یکی از فعالیت‌های اثرگذار در ایجاد جذابیت و در عین حال سازندگی در برنامه‌های مرتبط با آموزش خانواده، ایجاد زمینه‌های آگاهی والدین از اهداف مدرسه است. این کار موجب می‌شود خانواده با میل و تسلط بیشتری در برنامه‌های مدرسه مشارکت کند. اگر پذیرفته باشیم که صرفاً جلسات آموزش خانواده نیست که به ارتقای والدین کمک می‌کند و مشارکت آن‌ها به نوعی در توانمندسازی‌شان تأثیرگذار است، بنابراین، منطقی است در صورتی میزان مشارکت والدین افزایش می‌یابد که نگاه مدرسه به خانواده، همانند یک ذی‌نفع باشد و علاوه بر ایجاد مشارکت آنان در هدف‌گذاری، اهداف و مقاصد نیز پیشاپیش در اختیارشان قرار گیرد.

تجربهٔ موفق

یکی از برنامه‌های قابل اجرا در مدرسه که کامل‌کنندهٔ یادگیری دانش‌آموزان نیز هست، اطلاع‌رسانی دربارهٔ اهداف یادگیری به والدین است. تجربه ثابت کرده است، هر زمان والدین از اهداف یادگیری فرزندان خود تصور روشنی دارند، بین انتظاراتشان با انتظارات مدرسه هماهنگی و مشارکت بیشتری ایجاد می‌شود. بدیهی است، این شرایط در جایی که اهداف برای والدین روشن نیستند، ظاهر و نتیجهٔ معکوس دارد. برای مثال، هنگامی که هدف معلم از امتحان، کمک به یادگیری دانش‌آموزان است، ولی تعدادی از والدین با تصور گذشتهٔ خود از امتحان، به‌دنبال تعیین سطح یادگیری فرزند خود هستند و همچنان به آمادگی‌های شب امتحانی اعتقاد دارند، و وقتی با برگزاری امتحان از پیش اعلام‌نشده روبه‌رو می‌شوند، شکایت می‌کنند.

این موضوع در رابطه با سایر فعالیت‌های مدرسه نیز صادق است. برای مثال، هنگامی که برای برگزاری یک رخداد خیرخواهانه و جمعی در مدرسه، اهداف خود را اعلام و از والدین دعوت کردیم به دیگر اهداف ارزشمندی که ممکن است از طریق انجام این کار یا مشابه آن محقق شود اشاره کنند، جنبه‌هایی از این فعالیت در نگاه والدین وجود داشت که برخی از آن‌ها به‌نوبهٔ خود منحصر به‌فرد و از چشم ما دور بودند. همین کار موجب تقویت بیشتر برنامه و کیفیت‌بخشی آن شد.

توصیه‌هایی به والدین گرامی

غیررسمی، اما ارزشمند

محیط‌های یادگیری برای والدین صرفاً فرصت‌هایی رسمی نیستند که امکان بهره‌گیری از آن‌ها تنها به شرایط خاصی مانند کلاس آموزش خانواده محدود باشد. در بسیاری موارد، ایجاد زمینه‌های مورد علاقه دانش‌آموزان با همراهی خانواده، که در عین حال در دسترس و ممکن باشد، زمینه‌ساز خوبی برای توانمندسازی است. یک روز گردش در طبیعت، اردوی درون‌مدرسه‌ای با همراهی خانواده و دانش‌آموزان و دیگر نمونه‌هایی از این دست، فرصت‌های یادگیری نابی را مهیا می‌کنند؛ به شرطی که انجام این فعالیت‌ها با سمت و سوی آموزشی و تربیتی ضمنی همراه باشد.

تجربه موفق

برای تقویت مهارت‌های دستی دانش‌آموزان در آموزش مجازی، اردوی مجازی برگزار کردیم و اسمش را «با خانواده در مدرسه» گذاشتیم. برای این منظور، یک روز پنجشنبه برای اجرای برنامه تعیین شد. در انتخاب روز هم والدین مشارکت داشتند. وسایلی ساده به این منظور تعیین و اعلام شد؛ از آن جمله، وسایلی برای ساختن یک خودروی آهن‌ربایی. روز برنامه بچه‌ها در کنار والدین خود، به‌صورت زنده، فعالیت‌هایشان را گزارش می‌دادند. برخی در حیاط خانه، برخی روی بام و عده‌ای هم از خانه تصویر می‌فرستادند. دوره‌ی مجازی جالبی بود. در انتها هم خودروهای ساخته‌شده را به نمایش گذاشتند. صبوری و همراهی والدین، به‌ویژه که می‌توانستند عملکرد یکدیگر را ببینند، بسیار درس‌آموز بود.

بهانه‌های گلخانه‌ای

گاهی انجام فعالیت‌های ادامه‌دار و مستمر، فرصت خوبی برای توانمندسازی والدین ایجاد می‌کند. این فعالیت‌ها ممکن است در یک جلسه یا ساعت مشخص به اتمام نرسند. پروژه‌ها معمولاً چنین ویژگی‌هایی دارند. برای مثال، پروژه تصویربرداری از ماه همراه با خانواده و برای مدت یک ماه، ویژه دانش‌آموزان دوره اول ابتدایی، از جمله فعالیت‌هایی است که چون در زمانی به‌نسبت طولانی انجام می‌شود، تجربه خاصی را هم برای خانواده ایجاد می‌کند. برای افزایش مشارکت خانواده، لازم است ایستگاه‌هایی در طول دوره زمانی مربوط به پروژه، برای ارائه گزارش عملکردشان، تعیین شوند. این ایستگاه‌ها بیشتر به بهانه ایجاد اشتراک تجربه‌های خانواده‌ها با یکدیگر و هم‌آموزی ضمنی برپا می‌شوند.

آموزش و توانمندسازی خانواده می‌تواند به افزایش مشارکت آنان با مدرسه منجر شود

تنها جابه‌جایی دانش‌آموزان از فضای همیشگی کلاس درس به فضایی دیگر، برای ارائه درس و هدایت یادگیری، در جذابیت یادگیری برای دانش‌آموزان مؤثر است. هنگامی که این تغییر با انتخاب هوشمند فضای سبز نیز همراه می‌شود، دانش‌آموزان دارای هوش یادگیری طبیعت‌گرا، از این محیط تازه بسیار بهره می‌گیرند و یادگیری لذت‌بخشی را تجربه می‌کنند. بنابراین، گاهی استفاده از باغچه کوچک مدرسه به‌عنوان محلی برای قرارگیری دانش‌آموزان در کنار آن، مؤثر است. بدیهی است در چنین شرایطی، رعایت موارد ایمنی و بهداشتی و نیز توجه به حفظ محیط زیست ضروری است.

تجربه موفق

از جمله مدیران علاقه‌مند و مشتاق منطقه است. یکی از شکایات والدین مدرسه را حجم فعالیت‌هایی عملی مطرح می‌کند که از دانش‌آموزان خواسته می‌شود. می‌گوید این موضوع تا جایی است که گاهی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از همکاران معلم می‌خواهم تعداد فعالیت‌های عملی خارج از مدرسه را کم کنند. اما با شروع آموزش مجازی، چنین کاری غیرممکن بود. به همین دلیل، از ایده فعالیت‌های عملکردی مستمر و پروژه‌های همراه با خانواده استفاده کردم. در این فعالیت‌ها، بخشی از عملکرد و موفقیت پروژه به همراهی

والدین ارتباط دارد. یکی از جذاب‌ترین فعالیت‌ها، طراحی و ساختن گلخانه بود که هر دانش‌آموز به همراه والدین یک دوره زمانی یک‌ماهه فرصت داشت که ابتدا با توجه به شرایط خانه، درباره گیاهان مطالعه کند و سپس گلخانه‌ای را با هر وسعتی که تمایل و امکان دارد، بسازد. ایستگاه‌ها هم به این شکل طراحی شدند که در هر هفته یک یا چند نفر از والدین در روز مشخصی به کلاس می‌آمدند و به صورت مجازی، فعالیت و تجربه‌های خود را طرح می‌کردند. آن‌ها می‌توانستند برای این منظور فیلم، کلیپ و عکس نیز بفرستند. در مجموع، دیدن تجربه‌های یکدیگر و نوع تعاملشان، انگیزه بیشتری به آن‌ها می‌داد و مشابه این پروژه‌ها بسیار تأثیرگذار بود.

تجربه ناکام

شنیده بودم برگزاری مسابقات برای والدین می‌تواند باعث جلب توجه آن‌ها و تشریح مساعی بیشتر شود. در ابتدای سال تحصیلی، یک دوره مسابقه کتاب‌خوانی ترتیب دادیم و کتاب‌هایی را انتخاب کردیم. زمینه خرید اینترنتی کتاب را هم فراهم کردیم. قرار شد هر ماه یک بخش از هر کتاب را برای مطالعه تعیین کنیم و آخر ماه به صورت مسابقه از متن کتاب سؤالاتی طراحی کنیم. در کمال ناباوری، در پایان ماه اول متوجه شدم هیچ یک از والدین کتابی تهیه نکرده‌اند تا چه رسد به اینکه بخواهند در مسابقه شرکت کنند. همین اتفاق پنهانی شد تا با گروهی از والدین و نیز دعوت از چند مدرس موفق در آموزش خانواده، دلایل این فعالیت را بررسی و تحلیل کنیم. مطابق بررسی‌های انجام‌شده، برخی موارد، از جمله خریدن کتاب توسط والدین، طرح سؤالات از متن کتاب که والدین را به یاد تکلیف‌های مدرسه‌ای می‌انداخت که غالباً دل‌خوشی از آن‌ها نداشتند، کتاب‌خوانی اجباری بدون در نظر گرفتن میزان علاقه و نیاز هر کدام، و خلاصه برگزاری مسابقه‌ای که تنها پاداش آن دریافت یک لوح تقدیر از مدرسه بود، از مهم‌ترین موانع استقبال نکردن والدین از این فعالیت بودند.

محدود شدن به شیوه‌های سنتی آموزش خانواده، از میزان رغبت والدین برای مشارکت در برنامه‌های مدرسه می‌کاهد

مسابقه، محیط یادگیری

از دیگر زمینه‌ها و فرصت‌های یادگیری، برگزاری مسابقاتی است که ویژه خانواده و به شکل‌های گوناگون قابلیت انجام دارند. ممکن است مجموعه مسابقات کتاب‌خوانی برگزار شود یا در دیگر زمینه‌ها، از جمله شنیدن فایل‌های صوتی آموزشی، مسابقات تفسیر و تصویر، مسابقات ساخت ابزار آموزشی و ... با در نظر گرفتن زمینه‌های متنوع و ماهیت اجرایی متفاوت، مسابقاتی طراحی شوند. در این شرایط، والدین نه تنها برای بردن در مسابقه، بلکه برای اینکه بتوانند به حس خوب فرزندشان کمک کنند، به شرکت در مسابقه علاقه‌مند می‌شوند. در صورتی که سؤالات مسابقه به گونه‌ای طراحی شوند که بیشتر از حفظیات، دیدگاه و توانایی والدین مورد نظر

کوتاه سخن

گاهی توجه به تغییر فرصت‌های یادگیری و توانمندسازی والدین و شناسایی محیط‌های دیگر در روند آموزش خانواده، مشارکت آن‌ها را در مدرسه تقویت می‌کند. برای هر محیط یادگیری و هر برنامه‌ای نیاز است مقدمات و زمینه‌های متناسب با آن طراحی شوند و صرفاً اجرای یک برنامه، به معنای تحقق اهداف مربوطه و افزایش مشارکت خانواده نیست. آیا شما محیط‌های یادگیری و توانمندساز دیگری ویژه والدین می‌شناسید که در این دسته‌بندی ذکر نشده است؟ آیا می‌توانید به دیگر فضاهای جلب مشارکت خانواده اشاره کنید؟

